

organization of the educational process, educational and scientific work; insufficiently formed in the secondary school general educational skills, i.e. ability to learn (to seek necessary information, to argue it, to highlight the main things, to draw conclusions, to reason their own opinion, etc.); insufficiently formed skills to work independently, to prepare for seminars and practical classes; large amount of educational material; complexity of scientific language when working with scientific literature; large workload.

Key words: *adaptation, didactic adaptation, psychological adaptation, problems of didactic adaptation, organization of educational process, students of the pedagogical university.*

УДК 37.016:364.78-057.86

Олена Купенко

Сумський державний університет

ORCID ID 0000-0001-9131-5179

DOI 10.24139/2312-5993/2019.09/195-205

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВНІ ЗАСОБИ РОЗВИТКУ ПРОЄКТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Проаналізовано стан організації розвитку проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи. Використано системний підхід, здійснено аналіз нормативних документів. Критеріями ефективності перспективних засобів розвитку проєктної компетентності визначено: факт реалізації студентами їх авторських проєктів; час роботи. Обґрунтовано доцільність інваріантних різномірних експрес-модулів. З точки зору першого критерію обґрунтовано набір засобів: наставництва; самоуправління діяльністю; спільної роботи малих студентських груп; дуальної освіти. Приведення засобів у відповідність до другого критерію є перспективою подальшого дослідження.

Ключові слова: *проєктна компетентність, соціальна робота, стандарти вищої освіти, освітні програми, робочі програми, критерій ефективності, засоби, різномірний експрес-модуль.*

Постановка проблеми. У першій чверті ХХІ ст. в Україні відбуваються масштабні трансформації в соціальній сфері, а саме: реформа децентралізації, реформа деінституціалізації, запровадження нового Закону України «Про соціальні послуги», запровадження інклюзивної освіти, реформа пенітенціарної системи. Відповідним чином актуалізуються дослідження, присвячені модернізації цілей, змісту, форм і методів підготовки фахівців соціальної роботи.

Зростаюча складність соціальних систем визначає нові вимоги до кваліфікації фахівців соціальної роботи, зокрема щодо їх здатності оперативно реагувати на швидкі соціальні трансформації, діяти цілеспрямовано й обґрунтовано. Однією з умов організації такої діяльності є проєктна компетентність соціальних працівників.

Актуальним є аналіз стану розвитку проєктної компетентності майбутніх соціальних працівників і пошук перспективних засобів для забезпечення ефективності цього процесу.

Аналіз актуальних досліджень. У ході аналізу досліджень, присвячених професійній підготовці фахівців соціальної сфери, привертає до себе увагу факт включення проєктної компетентності як складової в інші компетентності або в структуру видів готовності до професійної діяльності. Так, проєктна компетентність та метод проєктів фігурують у дослідженнях, присвячених структурі підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери (Г. А. Рідкодубська), у класифікації дослідницьких умінь соціальних працівників (О. С. Повідайчик), як основа професійної мислєдіяльності у складі методологічної роботи (Л. З. Ребуха), у формуванні соціально-правової компетентності майбутніх соціальних працівників (О. В. Лісовець), у психологічному становленні особистості фахівця (В. В. Балахтар), у здоров'єзбережувальній діяльності соціального працівника (Л. Є. Клос), у підготовці до розв'язання конфліктів у професійній діяльності (С. М. Калаур), у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників до роботи в територіальних громадах (Г. І. Слозанська). Навчаючись через проєкти, студенти освоюють нові види діяльності та здобувають компетентності, не просто виконуючи завдання викладача, а виявляючи власну суб'єктність на етапах обґрунтування та проєктування певної нової для себе діяльності, реалізації активностей за проєктом, самоаналізу отриманих результатів. Наведене визначає актуальність розвитку проєктної компетентності студентів як основи для здобуття ними інших компетентностей, а також і як такої, що має самостійну цінність.

Ґрунтовне дослідження щодо підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери до проєктування професійної діяльності здійснила О. О. Біла, заклавши в цьому дослідженні фундамент для подальшої роботи, визначивши поняття «професійна діяльність фахівця соціономічної сфери», «проєктування професійної діяльності», «змобілізованість». Експериментальну частину дослідження авторка зосередила на професійній діяльності соціального педагога та менеджера освіти як представників професій соціономічної сфери (Біла, 2014).

З підписанням Постанови Кабінету Міністрів України № 266 від 29 квітня 2015 р. «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» отримано імпульс до активнішого розвитку спеціальності 231 «Соціальна робота» (галузь 23 «Соціальна робота»). Міждисциплінарний характер цієї спеціальності зумовлює особливості та вимоги до розвитку проєктної компетентності відповідних фахівців, а значить, вимагає подальших досліджень.

Компетентністний підхід визначає необхідність забезпечення наступності у процесі професійної підготовки. Як зазначається в «Методичних рекомендаціях для розроблення профілів ступеневих програм, включаючи програмні компетентності та програмні результати навчання»: «Деякі компетентності можуть бути розвинуті поступово та послідовно впродовж

трьох послідовних циклів вищої освіти, у той час як дія інших може бути обмежена одним або двома циклами». Навіть коли компетентність розвивається лише на магістерському та докторському рівнях, вона все одно має свої корені в навчанні на попередніх циклах: бакалаврському та магістерському відповідно (Lokhoff & Wagenaar, 2010, с. 38).

Невирішеним залишається завдання визначення місця розвитку проєктної компетентності студентів у навчальному процесі спеціальності «Соціальна робота»: 1) на різних рівнях процесу професійної підготовки, але із забезпеченням необхідної наступності; 2) у різних навчальних дисциплінах, але із забезпеченням потрібних для майбутнього фахівця соціальної роботи міждисциплінарних зв'язків; 3) на рівні засобів самостійної навчальної діяльності студентів.

Мета статті. Проаналізувати сучасний стан організації процесу розвитку проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи й обґрунтувати перспективні засоби забезпечення ефективності такого розвитку.

Методи дослідження: аналіз нормативних документів (стандартів і освітніх програм) для визначення місця проєктної компетентності серед інших компетентностей майбутнього фахівця соціальної роботи; аналіз робочих програм дисциплін навчальних планів спеціальності 231 «Соціальна робота» для визначення можливостей і обмежень розвитку проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи; системний підхід у розгляді процесу професійної підготовки для обґрунтування критеріїв та перспективних засобів забезпечення ефективності розвитку проєктної компетентності студентів; експериментальні методи для перевірки обґрунтованих засобів.

Виклад основного матеріалу. Виходимо з того, що з точки зору цільового компоненту визначальною рисою проєктної технології, за С. М. Калаур, є перспективна орієнтація «на практично спрямоване дослідження, що зумовлює розвиток особистісно значущих професійних перспектив і мотивує студентів до активної самостійної реалізації цих перспектив» (Калаур, 2018, с. 293).

У 2019 році прийняті стандарти вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України № 556 від 24.04.2019), для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України № 557 від 24.04.2019). У стандарті вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти в описі предметної області об'єкт вивчення визначається таким чином – «соціальний добробут населення, детермінанти, що на нього впливають; організаційна, управлінська, експертна, контрольна-аналітична, проєктна, науково-дослідна діяльність у соціальній сфері». На другій позиції серед загальних

компетентностей – «Здатність розробляти і управляти проектами». На третій позиції серед спеціальних (фахових, предметних) компетентностей – «Здатність професійно діагностувати, прогнозувати, проектувати та моделювати соціальні ситуації»; додатково для освітньо-професійних програм – «Здатність до розроблення, апробації та втілення соціальних проектів і технологій». Всі названі компетентності передбачені згідно з дескрипторами «Національної рамки кваліфікації»: знання, уміння, комунікація, автономія та відповідальність. Серед формулювань результатів навчання у стандарті – «Розробляти соціальні проекти на високопрофесійному рівні»; додатково для освітньо-професійних програм – «Розробляти, апробувати та втілювати соціальні проекти і технології» (Стандарт вищої освіти України. Спеціальність 231 Соціальна робота. Другий (магістерський) рівень, 2019). У стандарті вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на тринадцятій позиції серед спеціальних (фахових, предметних) компетентностей – «Здатність до розробки та реалізації соціальних проектів і програм» згідно з дескрипторами «Національної рамки кваліфікації»: знання, уміння, комунікація, автономія та відповідальність (Стандарт вищої освіти України. Спеціальність 231 Соціальна робота. Перший (бакалаврський) рівень, 2019).

Отже, у стандарті спеціальності 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня проектна компетентність присутня у визначенні об'єкта вивчення, серед загальних та спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, у тому числі й додаткових для освітньо-професійної програми, а також у результатах навчання. У стандарті для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти – серед спеціальних (фахових, предметних) компетентностей.

Тобто, маємо в стандартах спеціальності 231 «Соціальна робота» відображення того, як проектна компетентність розвивається поступово на різних циклах вищої освіти, що й передбачено в загальному випадку в «Методичних рекомендаціях для розроблення профілів ступеневих програм, включаючи програмні компетентності та програмні результати навчання» (Lokhoff & Wagenaar, 2010, с. 38). Додамо, що компетентність «Здатність до розроблення та управління проектами» входить у перелік загальних компетентностей проекту Тьюнінг. У подальшому розгляді зосередимо увагу на бакалаврському рівні вищої освіти.

У «Національній рамці кваліфікації» (Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 12 червня 2019 р. № 509)) кваліфікаційний рівень 7 (перший (бакалаврський) рівень вищої освіти) описується таким чином: «Здатність особи розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідних наук і

характеризується комплексністю та невизначеністю умов». А в частині «Відповідальність та автономність» виокремлюється «управління складною технічною або професійною діяльністю чи проектами» (Національна рамка кваліфікації, 2011). Тобто, окрім того, що необхідність розвитку проектної компетентності студентів обґрунтована в багатьох дослідженнях із професійної освіти в соціальній сфері, це також визначено для всіх спеціальностей на державному рівні в документах, присвячених гармонізації вищої освіти України з європейською вищою освітою в рамках Болонського процесу.

Розглянемо, яким чином розвиток проектної компетентності студентів реалізовано в освітніх програмах бакалаврського рівня спеціальності 231 «Соціальна робота» в різних закладах вищої освіти України.

У різних формулюваннях компетентності та/або програмні результати навчання, пов'язані зі здатностями до проектування та/або реалізації проектів, передбачені в освітніх програмах, зокрема, Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Донецького державного університету управління, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київського університету імені Бориса Грінченка, Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, Національного університету біоресурсів і природокористування України, Рівненського державного гуманітарного університету, Сумського державного університету, Тернопільського національного економічного університету, Ужгородського національного університету, Херсонського державного університету.

Основний фокус освітньої програми та спеціальності 231 «Соціальна робота» (бакалаврський рівень) включає в себе проектну компетентність у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка («...Набуття необхідних умінь та навичок розробляти соціальні проекти, спрямовані на розвиток соціальної сфери, й підтримувати комплекс заходів, спрямованих на захист незахищених верств населення...») та в Українському католицькому університеті («...Спеціальна професійна підготовка до проектного менеджменту в соціально-педагогічній діяльності...»).

Тематичні навчальні дисципліни, за матеріалами, доступними в Інтернет, представлені, зокрема, в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка («Основи соціального проектування», «Проектування професійного майбутнього» (дисципліна за вибором)), Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка («Основи соціального проектування»), Сумському державному університеті («Проектний менеджмент в соціальній роботі», Українському католицькому університеті («Соціально-педагогічне проектування», «Проектування програм здорового способу життя»).

Застосування методу проектів у викладанні, навчанні, оцінюванні (у тому числі й під час певних видів практики) передбачене в більшості

проаналізованих освітніх програм. Також у ході аналізу представлених в Інтернет робочих програм навчальних дисциплін освітніх програм 231 «Соціальна робота» виявлено, що проєктній компетентності в деяких закладах вищої освіти присвячені теми та підтеми дисциплін (як правило 4–8 годин).

Таким чином, здійснений аналіз виявив, що в багатьох закладах вищої освіти в освітніх програмах бакалаврського рівня за спеціальністю 231 «Соціальна робота» передбачено розвиток у студентів проєктної компетентності. Реалізується ж це, як правило, через використання відповідного методу у викладанні, навчанні й оцінюванні, включення тем, присвячених проєктній діяльності в окремі навчальні дисципліни. Виключення складають випадки введення до навчальних планів бакалаврського рівня окремих дисциплін, присвячених проєктній тематиці. Це вбачається цілком зрозумілим, адже міждисциплінарний характер професійної діяльності соціального працівника вимагає дуже ретельного формування переліку дисциплін навчального плану й не дозволяє поставити відповідність до кожної компетентності окрему навчальну дисципліну. Однак, заслуговує на увагу й досвід включення в навчальні плани бакалаврського рівня окремої навчальної дисципліни.

Наведене наводить на думку про доцільність обґрунтування й розроблення різнорівневих експрес-модулів, інваріантних до змісту дисциплін навчального плану, які можна послідовно використовувати в різних дисциплінах.

Окрема увага має бути приділена різним видам практики як форми навчання для розвитку проєктної компетентності. О. О. Біла зазначає, що «домінантним ресурсом для реалізації проєктних розробок майбутніх фахівців є професійно орієнтована практика» (Біла, 2014, с. 285).

На доцільність використання методу проєктів в ознайомлювальній практиці вказує Г. А. Рідкодубська. При цьому основним орієнтиром є самоосвіта. Студентам пропонується здійснити самостійне дослідження баз практики, простежити взаємозв'язок теорії та практики, набути навичок організації професійної діяльності, роботи в команді (Рідкодубська, 2019, с. 252-253).

Проєктна компетенція формується також у практиках проєктування (життєконструювання) власного професійного шляху фахівців із соціальної роботи. «Сенс діяльності особистості фахівця з соціальної роботи – не тільки в тому, щоб отримати результат, сенс діяльності полягає в самому процесі діяльності, реалізації фізичної й інтелектуальної активності, оскільки і фізична, і розумова активність сама по собі приносить людині задоволення і є її специфічною потребою в реалізації власних ресурсів, забезпеченні самодетермінації і самоефективності» (Балахтар, 2019, с. 143). Цей висновок, сформульований В. В. Балахтар, наводить на думку, що якщо майбутній бакалавр соціальної роботи не матиме історій власного

успіху у практиках самопроекування, то навряд чи йому вдасться змотивувати та сприяти успішній реалізації проєктів розвитку людського потенціалу інших людей та громад.

О. О. Біла зазначає, що високий рівень підготовки майбутніх фахівців до проєкування забезпечується через організацію самостійної й науково-дослідницької роботи, що інтегрує певні види діяльності: виконання курсових робіт, дипломних проєктів; залучення до роботи у волонтерських загонах з метою самореалізації в соціально активній діяльності; розробка й упровадження проєктних заходів на локальному, регіональному, державному і міжнародному рівнях; залучення студентів до участі в усеукраїнських і міжнародних предметних олімпіадах, конкурсах творчих робіт обдарованої молоді, студентських форумах тощо (Біла, 2014, с. 286).

В іноземних практиках професійної підготовки фахівців соціальної роботи також відведено значну роль проєктній діяльності. Завдяки дослідженням українських учених маємо дані про увагу до розвитку проєктної компетентності та активне використання проєктних методів та технологій у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у США (Клос Л. Є.), Нідерландах (Ребуха Л. З.), Швеції (Ребуха Л. З., Логвиненко Т. О.), Австрії (Біла О. О., Павлішак О. Р.), Німеччині (Пришляк О. Ю.), Данії (Логвиненко Т. О.), Франції (Лещук Г. В.), Швейцарії (Біла О. О.), Австралії (Слозанська Г. І.).

Проаналізувавши стан розвитку проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи, у якості критерію ефективності такої роботи визначаємо реалізацію студентами власних проєктів. Тобто для оволодіння проєктною компетентністю студент має здійснити не лише діяльність проєкування, а й реалізації розробленого проєкту, аналізу отриманих результатів.

Обґрунтовуючи перспективні засоби ефективного розвитку проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи, виходимо з визначених раніше принципів педагогічної системи: зворотного зв'язку, необхідної кількості різноманітності, емерджентності, додатковості (Купенко, 2017, с. 436-440).

Принцип зворотного зв'язку передбачає наявність інформації про ступінь корисності здійсненого ефекту між взаємопов'язаними та взаємодіючими елементами системи. Перевіреним засобом реалізації цього принципу є соціальні мережі, що забезпечують регулярність та взаємність зворотного зв'язку між викладачем і студентами значно вищу, ніж це доступно в часових межах аудиторних занять. При цьому акцентуємо увагу на доречності здійснення взаємодії на засадах наставництва, надання досвідченішими особами допомоги в набутті певних компетентностей менш досвідченим.

Принцип необхідної кількості різноманітності передбачає, що для досягнення мети системи різноманітність суб'єкта управління має бути не меншою, ніж різноманітність об'єкта управління. Для реалізації цього принципу передбачаємо засоби організації самостійної роботи. При цьому самі розроблювані студентами проекти, а також засоби розроблення проектів розглядаємо в якості основних засобів самоуправління, покликаних забезпечити необхідну кількість різноманітності.

Принцип емерджентності – чим більшою є система і чим більшою є різниця в розмірах між частиною і цілим, тим вищою є ймовірність того, що властивості цілого можуть значно відрізнятись від властивостей частин (Ashby, 1957). Для реалізації цього принципу передбачаємо засоби комунікації та взаємного навчання студентів: від взаємодії студентів академічної групи в малих підгрупах при розробленні проекту під час аудиторного заняття і до залучення студентськими проектними командами своїх колег зі спеціальності з інших курсів, а також студентів інших спеціальностей у якості співвиконавців чи в якості цільової аудиторії. Тут інструментами є соціальні мережі, месенджери, Інтернет-засоби спільної роботи.

Принцип додатковості як загальнонауковий виходить зі сформульованого Н. Бором фізичного принципу додатковості. Йдеться про те, що будь-яке дійсно глибоке явище природи не може бути визначене однозначно за допомогою слів і вимагає для свого опису щонайменше двох взаємно доповнюваних наборів понять (Пономарев, 1971). Якщо застосувати цей принцип до процесу здобуття компетентностей, то розглядаємо два взаємодоповнювані набори понять – перший, пов'язаний із навчанням в аудиторії закладу вищої освіти; другий, пов'язаний із практикою студентів у профільних організаціях (установах). Відповідно до цього засобами реалізації принципу додатковості в педагогічній системі є засоби дуальної освіти, зокрема завдання, отримані студентами від потенційних замовників кадрів.

У ході експериментальної роботи доведено, що представлений набір засобів забезпечує достатньо прийнятні результати щодо ефективності розвитку проектної компетентності за критерієм реалізації студентських проектів.

Однак, як впливає зі зробленого вище аналізу, далеко не завжди в навчальних планах бакалаврату спеціальності 231 «Соціальна робота» є можливість виділити для проектної компетентності окрему навчальну дисципліну, часто це реалізується через окремі теми або методи навчання. Відповідним чином ведучи мову про ефективність розвитку проектної компетентності в програмах бакалаврського рівня, маємо ввести такий критерій ефективності, як час. Саме на забезпечення ефективності за цим критерієм спрямована сформульована вище ідея про різнорівневі експрес-модулі, інваріантні до змісту конкретної

дисципліни навчального плану. При розробленні таких модулів вирішується два завдання: 1) зміст модуля; 2) засоби модуля.

Висновки. У ході аналізу досліджень, присвячених професійній підготовці фахівців соціальної сфери, привернув до себе увагу факт включення проектної компетентності як складової в інші компетентності або в структуру видів готовності до професійної діяльності. Тим самим актуальним представляється розвиток проектної компетентності студентів як основи для здобуття ними інших компетентностей, а також і як самоцінної.

На предмет наявності проектної компетентності проаналізовано «Національну рамку кваліфікації», стандарти вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» для магістерського та бакалаврського рівнів, освітніх програм спеціальності 231 «Соціальна робота» бакалаврського рівня, відповідні робочі програми. З'ясовано, що проектна компетентність наявна серед інших у всіх цих документах. Не в усіх проаналізованих освітніх програмах представлені окремі тематичні дисципліни, іноді наявні окремі теми в курсах менеджменту або технологій соціальної роботи. Найчастіше розвиток проектної компетентності реалізується через проектні методи викладання, навчання, оцінювання, а також у навчальній чи виробничій практиках. Тому у статті обґрунтовано доцільність розроблення різнорівневих експрес-модулів, інваріантних до змісту дисциплін навчального плану, які можна послідовно використовувати в різних видах навчальної та позанавчальної роботи.

Як критерії ефективності перспективних засобів розвитку проектної компетентності визначено: 1) факт реалізації студентами розроблених проектів; 2) час роботи студентів із тим чи іншим засобом – 1–4 академічні години. З точки зору першого критерію теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено набір засобів: 1) соціальні мережі та месенджери як засоби наставництва; 2) студентські проекти як засоби самоуправління діяльністю; 3) засоби організації спільної роботи малих студентських груп; 4) засоби дуальної освіти.

Перспективою подальшого дослідження є обґрунтування та експериментальне випробування набору засобів, що забезпечуватимуть другий критерій ефективності.

ЛІТЕРАТУРА

- Балахтар, В. В. (2019). *Психологія становлення особистості фахівця з соціальної роботи* (дис. ... доктора психологічних наук: 19.00.05). Київ (Balakhtar, V. V. *Psychology of the formation of the Social Work specialist's personality* (DSc thesis). Kyiv).
- Біла, О. О. (2014). *Теорія і методика підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери до проектування професійної діяльності* (дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04). Вінниця (Bila, O. O. *Theory and methodology of preparation of future specialists of socionomical field to projecting professional activity* (DSc thesis). Vinnytsia).
- Калаур, С. М. (2018). *Система професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів у професійній діяльності* (дис. ... доктора пед.

наук: 13.00.04). Тернопіль (Kalaun, S. M. *The system of professional training of future specialists of the social sphere for the resolution of conflicts in professional activities* (DSc thesis). Ternopil).

Купенко, О. В. (2017). Обґрунтування педагогічної системи та педагогічної технології підготовки студентів вищих навчальних закладів до проектної діяльності (на прикладі спеціальності «Соціальна робота»). *Напрями модернізації соціальнопедагогічної системи підготовки фахівців в університеті*, Т. О. Дмитренко, Т. В. Колбіна (ред), (сс. 415-489). Херсон: Вид-во ПП Вишемирський В. С. (Kupenko, O. V. (2017). Substantiation of pedagogical system and pedagogical technology of preparation of students of higher educational establishments for project activity (on the example of specialty "Social work"). In T. O. Dmitrenko, T. V. Kolbina (Ed.), *Areas of modernization of the social pedagogical system of training specialists at the university*, (pp. 415-489). Kherson).

Національна рамка кваліфікації (*National Qualifications Framework*) (2011). Retrieved from: <https://zakon2.rada.gov.ua>).

Пономарев, Л. В. (1971). *По ту сторону кванта*. Москва: Молодая гвардия (Ponomarev, L. V. (1971). *Beyond the quantum*. Moscow).

Рідкодубська, Г. А. (2019). *Теорія і практика підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери* (дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04). Хмельницький (Ridkodubska, H. A. *Theory and Practice of Preparation to Professional Activity of the Future Employees of Social Sphere* (DSc thesis). Khmelnytskyi).

Стандарт вищої освіти України. Спеціальність 231 Соціальна робота. Другий (магістерський) рівень (*Higher Education Standard of Ukraine. Specialty 231 Social work. Second (master's) level*) (2019). Retrieved from: <https://mon.gov.ua>).

Стандарт вищої освіти України. Спеціальність 231 Соціальна робота. Перший (бакалаврський) рівень (*Higher Education Standard of Ukraine. Specialty 231 Social work. First (bachelor) level*) (2019). Retrieved from: <https://mon.gov.ua>).

Ashby, W. R. (1957). *An introduction to cybernetics*. London: Chapman & Hall LTD.

Lokhoff, J., Wegewijs, B., Durkin, K., Wagenaar, R., González, J., Isaacs, A. K., Donà, dalle Rose L. F., Gobbi, M. (2010). *A Tuning Guide to Formulating Degree Programme Profiles Including Programme Competences and Programme Learning Outcomes*. Bilbao, Groningen, The Hague: Nuffic.

РЕЗЮМЕ

Купенко Елена. Современное состояние и перспективные средства развития проектной компетентности будущих бакалавров социальной работы.

Выполнен анализ состояния организации развития проектной компетентности будущих бакалавров социальной работы. Использован системный подход, осуществлен анализ нормативных документов. В качестве критериев эффективности перспективных средств развития проектной компетентности определено: факт реализации студентами их авторских проектов; время работы. Обоснована целесообразность инвариантных разноуровневых экспресс-модулей. С точки зрения первого критерия обоснован набор средств: наставничества; самоуправления; совместной работы малых студенческих групп; дуального образования. Приведение средств в соответствие со вторым критерием является перспективой дальнейшего исследования.

Ключевые слова: проектная компетентность, социальная работа, стандарты высшего образования, образовательные программы, рабочие программы, критерий эффективности, средства, разноуровневый экспресс-модуль.

SUMMARY

Kupenko Olena. The current state and prospective means of developing the project competence of future bachelors of social work.

The article analyzes the current state of organization of project competence of future bachelors of social work and substantiates perspective means of this process. The methods of analysis of normative documents, systematic approach in professional training, experimental methods were used.

It has been found out that in the studies devoted to professional training of social specialists, project competence often appears as a component of other competences. Thus, the practical importance of this research is emphasized.

The article presents the results of the analysis (for project competence) of the "National Qualifications Framework", the standards of higher education of the specialty 231 "Social work" for master's and bachelor's degrees, educational programs of specialty and work programs of disciplines of bachelor's degree of specialty 231 "Social work". It has been found out that project competence is present in all these documents among others. Educational programs do not always have separate subject disciplines, sometimes you may find specific topics in management courses or social work technologies. Most often, development of project competence is achieved through project-based teaching, learning, evaluation, and educational and industrial practice.

The article substantiates advisability of developing multi-level express modules, invariant to the content of the disciplines of the curriculum, which can be used in different types of educational and extracurricular work. Developments should include content and means.

Effectiveness criteria for development of promising means of project competence development are defined: the fact of students' projects implementation; implementation time is 1-4 academic hours.

From the point of view of the first criteria, the set of means is theoretically grounded and experimentally tested: social networks and messengers as a means of mentoring; students' projects as a means of self-management activity; the means of organizing collaboration of small student groups; means of dual education.

The field of further research is justification and experimental testing of means that will provide the second criteria of effectiveness.

Key words: project competence, social work, standards of higher education, academic programs, work programs, effectiveness criteria, means, multi-level express modules.

УДК 378.14:373.3

Галина Непомняща

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

ORCID ID 0000-0002-5148-2105

DOI 10.24139/2312-5993/2019.09/205-216

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ЕЙДЕТИКИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуто проблему підготовки майбутнього вчителя початкової школи до використання елементів ейдетики у своїй професійній діяльності. Обґрунтовано основні аспекти вивчення математичної галузі в сучасній початковій